

СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА В ЧУЖБИНА

Николай Дончев

Един от интересните факти, които характеризират развитието на нашата национална литература в периода след Девети септември 1944 г. и особено през последните две десетилетия е все по-растящият интерес в чужбина към творчеството на нашите писатели и заедно с това все по-активният обмен между НР България и другите страни — социалистически и несоциалистически — в областта на културата.

До Девети септември 1944 г. българската литература, с изключение на няколко имена и между тях на първо място на народния поет Иван Вазов беше непозната в чужбина и особено в големите западни страни, на чиито езици почти нямаше преведена значителна книга на наш писател. Съвсем рядко в някое периодично издание — вестник или списание — се появяваше през ония години някоя кратка информация, често пъти неточна, объркана, анонимна или носеща подписа на чужденец любител, живял и запознал се с нашата страна, с литературата ѝ или пък опит на българин, подтикнат от желанието да запознае чуждия читател с някой наш писател, с едно или друго произведение, повече или по-малко нашумяло, на художествената ни литература. Плод на такъв интерес се явява например френският превод на „Бай Ганьо“, дело на французин агроном, живял в началото на века у нас, в сътрудничество с българин. Явяват се на френски език и няколко глави от „Под игото“, много наскоро след неговото публикуване на страниците на „Сборник за народни умотворения“. Спорадични факти, които бързо се забравят! Липсваше от официална страна внимание и грижа за опознаване и разпространение на българската литература в чужбина.

След Девети септември 1944 г., при създалата се нова обстановка на международни отношения, между НР България и другите социалистически страни на първо място и особено между нашата страна и СССР се установиха здрави и все по-разширяващи се връзки на културно сътрудничество, укрепени и задълбочени със специални спогодби, които предвиждаха и осигуряваха широк обмен и в областта на литературата. По-късно конвенции за културно сътрудничество и обмен бяха подписани между НР България и някои европейски страни (Франция, Италия, Швеция, Финландия и др.). Успоредно с тези държавни инициативи започна все по-активно от година на година да сътрудничи и Съюзът на българските писатели с подписването на двустранни спогодби между надлежните писателски организации в социалистическите страни. По силата на тези спогодби, изградени на твърде широка основа, започна размяна на произведения, информации и други материали, умножиха се взаимните посещения на писатели, създаде се полезен личен контакт между тях, което оживи още повече процеса на взаимно опознаване и на творческо сътрудничество.

Внушителна е библиографията на български художествени произведения, преведени на руски и на езиците на другите народи в СССР.¹ Всестранен е интересът от съветска страна към творчеството на нашите писатели — класически и съвременни. Конкретен израз на този инте-

¹ Вж. Веселин Трайков, Българската художествена литература на чужди езици, Библиографски указател. Издание на Български библиографски институт „Елин Пелин“, София, 1964 г.

рес са многобройните преводи на наши художествени творби. Няма значителен български писател от миналото и от днешно време, който да не е представен с едно или повече произведения на руски език: поети и белетристи, от Ботев и Каравелов, Вазов и Алеко Константинов до Караславов и Димитър Талев, Емилиян Станев и Стоян Загорчинов, до писателите от средното и по-младото поколение, чиито имена и преведени творби биха изпълнили няколко страници.

Вън от отделни издания на наши произведения, между които фигурират крупни творби на съвременната ни литература като историческите романи на Димитър Талев и Стоян Загорчинов, „Обикновени хора“ на Г. Караславов, „Семейството на тъкачите“ на Камен Калчев, „Златното руно“ и „Приключенията на Авакум Захов“ на Андрей Гуляшки, повестите на Людмил Стоянов и толкова други, които не могат да се изброят тук, съветските литературни списания и на първо място голямото месечно издание за чужди литератури „Иностранная литература“ публикуват редовно стихове, разкази и повести от български писатели. Така, чрез периодичните издания имената на нашите писатели стигат по-рано и по-бързо до многобройните съветски читатели. Днес в СССР за редица наши писатели, които творят съвременната българска литература, се говори с познание, с определено критическо отношение към тяхното творческо дело.

Значителна е вече и библиографията на български художествени творби, излезли в ГДР, Чехословакия, Полша, Унгария, Румъния, Югославия. На езиците на тези социалистически страни са преведени почти всички по-значителни творби на наши съвременни писатели и този книжовен контакт изгражда едно полезно творческо сътрудничество между писателите от тези страни и българските писатели.

Литературната критика в социалистическите страни неведнъж, по различни поводи е спирала вниманието си върху творбите на нашите писатели, преведени на съответните езици, за да изтъкне специфичното в техния стил, в тяхната образност, в структурата им. В тези страни вече работи с успех фаланга талантлив преводачи, които следят отблизо разволя на съвременната българска литература, подбират с разбиране и вкус представителни книги, които илюстрират един или друг момент от развитието на българската литература. Трудно е да се изброят всички имена и все пак ще си позволя да помена някои от тях: в СССР: А. Гатов, М. Зенкевич, И. Шептунов, Д. Горбов; в ГДР: Егон Хартман, Хартмут Хербот; в Полша: Х. Бюховска, А. Камийнска, Ян Шпйевак, Халина Калита; в Унгария: Наги Ласло, Кариг Шара, Йохас Петер, Кардош Ласло; в Чехословакия: Ханна Райнерова, Зденка Ханцова, Зденек Урбан, Милан Ферко, Мария Тополска, Павол Хоров; в Румъния: Константин Велики, Виктор Тулбуре, Георгиу Дину, Валентин Дешлиу; в Югославия: Симиша Паунович, Лео Држич, И. Балентович, Матей Роде, Франце Бевк, Тоне Потокар; в Украйна: Д. Билоус, О. Кетков, Л. Горячко; в БССР: Нил Гилевич. Адаптации на български стихове на своите езици са правили именити поети като Ана Ахматова, Николай Тихонов, Павло Тичина. Талантлив арабски преводач на наши поети (Ботев, Вапцаров, Багряна) е поетът Ахмад Ал Ахмад, автор на един етиюд и антология на българската поезия, издадена в Дамаск.

Един не по-малко любопитен факт представлява проникването на българската литература в редица други страни на европейския континент, на първо място в Италия и Франция. Между италианските слависти в периода между двете световни войни по-жив интерес към българската литература проявиха Артуро Крониа, дългогодишен титуляр на катедрата по славистика в Падуакия университет и Етторе Ло Гатто, професор при Института по славянска филология в Римския университет. Проф. Крониа е автор на книга „Очерци по старобългарска литература“, на един етиюд върху „Лириката на Иван Вазов“, както и на очерк върху Пенчо Славейков, четен при откриване паметната плоча на поета върху фасадата на хотел „Белаviste“ в Брунате през 1940 г. Етиюдът върху Вазов е печатан през 1925 г. в кн. IX на сп. „Л'Еуропа Ориентале“, Рим. Проф. Крониа смята, че „от многобройните и разнообразни творби на Вазов, страстиците, които най-добре отразяват великолепната фигура на великия българин и най-добре резюмират целия негов интимен живот са нежните и свежи лирически сборници на поета“.

Колкото до труда на проф. Крониа по старобългарска литература, трябва да отбележим, че това е пръв опит на италиански език да се представи в едно изложение от 129 страници кратка панорама на старата българска литература. Италианският автор се спира на произхода, развитието и ролята на старата българска литература в процеса на еволюцията на славянските ли-

татури. Студията е интересна и с осведомителния си характер, тъй като запознава италианските читатели с произведенията на малко познати писатели, каквито са представителите на старобългарската литература.

През същия период в областта на художествения превод от български се изявяват Марчела Ферари (откъси от „Под игото“), Бруно Дел Ре (разкази от Елин Пелин и Йордан Йовков, публикувани в отделна книга), Леоне Пачини (стихове от Ат. Далчев), Луиджи Де Лаурентинс (стихове от Емануил Попдимитров), Л. Трипичано (разкази от Йовков), Мария Бон (разкази от Фани Попова), Масимо Спиритини (стихове от Иван Вазов и Пенчо Славейков), Корrado Роси. Главна заслуга обаче за по-широкото опознаване на българската литература в Италия имат двамата неуморни българоведи и преводачи, починали, за жалост, твърде предивременно, Енрико Дамиани и Луиджи Салвини. Първият започва своята българоведска дейност наскоро след Първата световна война, когато в 1925 г. публикува в превод на италиански сборник с избрани Вазови разкази под наслов „Българско сърце“. Впоследствие Енрико Дамиани заема катедрата по български език и литература в Римския университет и води съвременно курса по български език при Неаполския източен институт. И през този период до 1953 г., когато умира, той превежда, съставя антологии на българската проза и поезия, пише статии и очерци върху нашата литература и подготвя фаланга ученици, които след смъртта му продължават неговото дело. Все по негово внушение и под негово ръководство редица млади италиански студенти се дипломират с тези върху българската литература. Първ негов ученик е Луиджи Салвини, който го замести на катедрата по български език и литература, но не можа, поради ранната си кончина, да продължи делото на своя учител.

Луиджи Салвини остави няколко крупни завършени превода из българската литература: сборник с народни песни, стихотворенията и част от прозата на Христо Ботев, романа „Снаха“ от Г. Караславов, комедията „Големанов“ от Ст. Л. Костов, разкази от Йордан Йовков под наслов „Балкан“, една голяма антология на българската лирика. Всичко това излезе след смъртта на преводача в една поредица, носеща неговото име. Последният негов превод от български бе повестта „В тиха вечер“ от Емилиян Станев. Салвини познаваше не само много добре езика, но и българската историческа и съвременна култура, това се долавя и в качеството на неговите преводи, в равнището на неговите очерци и статии, с които той съпровождаше преводите си. Не напразно неговата университетска теза беше посветена на един от най-интересните периоди в еволюцията на българската художествена литература, на периода от освобождението (1878) до Балканската война (1912).

Днес в Италия ние нямаме познавачи на нашата литература, нито преводачи от творческото измерение на един Дамиани, на един Салвини. Между днешните работници в това отношение с най-сериозни качества се очертава Лавиния Борiero, която познава много добре езика и литературата ни. Тя написа един съдържателен очерк за българската литература — стара и нова¹ — и преведе на италиански „Под игото“ и „Чифликът край границата“. Напоследък, когато посети нашата страна, работеше над превода си на „Бай Ганьо“, който, доколкото се простират сведенията ми, не е публикуван още. Между италианските преводачи на българска литература преки познавачи на нашия език са Леонардо Пампури, който публикува преди няколко години сборник с избрани разкази от Елин Пелин под наслов „Сиромашка радост“ и Олга Карасо, която превежда стихове и публикува предимно в миланското периодично издание „Кангуро“. Карасо е превела стихове от Веселин Ханчев, Христо Смирненски и Христо Ясенев, които е представила на италианските читатели с надлежни биографични бележки. Подпомогнат от Л. Пампури, италианският публицист и художествен критик Марио Де Микели преведе стихотворенията на Вапцаров, Ботев, както и стихотворенията на 21 български поети-антифашисти, загинали в борбата с фашизма. Добър познавач на българския език е ученикът на проф. Е. Дамиани Антонио Ла Нева, който е превел „Татул“ от Караславов, но погълнат от административни задължения в службата си, отделя твърде малко време (за негово голямо съжаление, както той ми призна в едно свое писмо) за творческа работа. Друга добра преводачка от български, която преведе преди Втората световна война разказите „Аз, Ти, Той“ от Елин Пелин, Чичита Сака,

¹ Излязъл неотдавна във второ издание при „Нуова академия“, Милано.

за жалост, не работи вече в тази посока, след като преведе няколко разказа от Й. Йовков, които влязоха в сборника „Балкан“.

Крупният роман на Стоян Загорчинов „Ден последен“ излезе в италиански превод, издание на „Паолине“, направен обаче от руското издание на романа, дело на Ханна Мирецка и Аурора Бениамино, която е написала кратък увод към италианското издание. При същото издателство излязоха двете повести на Людмил Стоянов „Мехмед Синап“ (превод на Х. Мирецка и А. Бениамино) и „Холера“ (превод на Лаура Рока-Терачини), направен по френското издание на същата повест.

През 1967 г. известното миланско издателство Алдо Гардзанти публикува романа „Срещу 07“ от поредицата криминално-приключенски романи, с централен герой Авакум Захов, на Андрей Гуляшки.

В областта на поезията, като се изключат преводи на отделни стихотворения от класически и съвременни наши поети, и то отнасящи се предимно и главно към периода преди Втората световна война, значителен факт е излязлата през 1965 г. сбирка с избрани стихотворения от крупната наша поетеса Елисавета Багряна. Сбирката излезе в поредицата „Куадерни“, издавана от периодичния литературен вестник „Ил Джорнале деи Поети“ (Рим) в превод на Росана Платоне и Сандро Папарати. Видната българска поетеса е представена с един цикъл от тридесетина стихотворения, взети от различни нейни сбирки. За пръв път, след поемата „Септември“ на Гео Милев, преведена от Луиджи Салвини и публикувана през 1957 г. в поредицата, носеща името на преводача, отделен български поет е представен със самостоятелна книга. Италианските преводачи на българските поети не са поети, но общо взето те са се справили добре с трудната и отговорна задача, каквато представлява един стихотворен превод. Откъм фактическата страна на тези преводи не могат да се правят сериозни възражения, те са точни, покриват логически оригинала. Същественото, което липсва в тях, като се изключат и някои спорадични нарушения на ритъма, е отсъствието на римата. Никой от италианските преводачи (може би тук-там с някои малки изключения при преводите на Енрико Дамиани, например) не римува. Римата наистина определя музикалността на стиха, но тя води често пъти до чувствителни отдалечавания от оригинала и до опити за претворяване, което понякога снижава вътрешната стойност на оригинала.

В италианския литературен печат не липсват любопитни оценки на български автори и техни произведения, преведени на италиански. В излизащото и, за жалост, спряло вече списание „Л'Еуропа letteraria“, орган на Европейската общност на писателите, младият литературен критик и есеист Валтер Мауро публикува няколко статии за наши писатели (Пенчо Славейков, Г. Караславов и др.), както и рецензии за български книги, излезли в превод на италиански език. Гостувал в страната ни и запознал се с наши млади поети, Мауро им посвети статия във всекидневника „Ла Сера“ (Рим).

За романа „Ден последен“ на Ст. Загорчинов писа в големия римски всекидневник „Паезе Сера“ критикът Джорджо Капуто. „С истинска щастлива ръка — казва Капуто — Загорчинов разказва за исторически лица, действително живели, кървавата история на онези далечни времена, в които оживяват с изключителна яркост фигурите на боляри, на хайдути, преследвани често по силата на несправедлив и жесток закон, на монаси, на селяни. . . Една книга прочее, заключава италианският критик, която се чете с увлечение, защото ни сближава още и с една страна, чиято литературна продукция е малко позната у нас.“ В същия вестник друг италиански критик, Енцо Рава, като отбелязва романа „Срещу 07“ на А. Гуляшки, излязъл у италианския издател Гардзанти, публикувал цялата поредица от романи на Ъънг Флеминг с добилия универсална известност герой Джеймс Бонд, пише: „Бонд е скритата тревога, съжалението, садизма, бюрократическата върност, цинизма, декадентството; Авакум е романтизма на миналия век, идеала, любовта. . .“

В поменатото вече издателство „Паолине“ излязоха в поредицата „Най-хубавите разкази“ малки сбирки с избрани разкази, от Иван Вазов „Иде ли?“ и от П. Ю. Тодоров „Слънчева женитба“ в превод на Корrado Албертини. Преводачът е съпроводил двете издания с кратки бележки за авторите и техните произведения. Вазовият разказ „Дядо Йоцо гледа“ италианският преводач нарича „бисер“.

Симпатичен очерк за Димитър Димов написан в списание „Ил Мелий“ италианският публицист Виторио Лучани. Същият и в същото списание (книжка шеста за 1967 г.) посвети съдържателен очерк под наслов „Среща с Йордан Йовков“ на „един от крупните хуманисти на българската литература“, както пише той. Като се спира на отделни Йовкови творби италианският автор бележи: „Старопланински легенди“ е цикъл от епически поеми в проза. Героите в тях са монументални фигури от миналото, подвластни на силни страсти, участници в ярко драматични конфликти.“

„Йовковият романтизъм — продължава В. Лучани — има дълбоки корени в историческата реалност; писателят ни показва силни хора, пленителни жени, драматични интриги на любов и чувство за дълг, на устреми и неизбежност. „Шибил“, „Индже“, „Чумавет“ и други легенди са дълбоко врязани в съзнанието на народа, в човешката мисъл, в неговия особен емоционален свят. Както в гениалната поезия на Христо Ботев, в Йовковите легенди истинският герой са Балканът, слънцето, пейзажът — мълчалив свидетел, ала пронизан от историческата съдба на народа.“ По-нататък Виторио Лучани се спира на разказите от сборките „Вечери в Антимовския хан“ и „Ако можеха да говорят“, както и на Йовковите драми „Албена“ и „Боряна“, за да заключи, че докато „Албена“ е изградена върху мотива за силата на любовта, „Боряна“ е хими на радостта от всекидневния живот на човека. „Йовковата драматургия — синтезира италианският автор — вълнува и днес, пробужда у нас мисли, чувства, пълни със светлина, поражда благородни стремежи.“

В издаваната от миланския издател Алдо Мартело антология „Най-хубавите новели от всички страни“, излизаща под редакцията на литературния критик Доменико Порцио, бяха публикувани през 1956 г. откъс от романа „Снаха“ на Г. Караславов под наслов „Няколко кочаня царевича“ (превод на Луиджи Салвини); през 1958 г. повестта „Крадецът на праскови“ от Емилиян Станев (превод на Чичита Сакà); през 1959 г. разказа „История на една бегония“ от Светослав Минков (превод на Чичита Сакà). Трябва да прибавим, че антологите, редактирани от Доменико Порцио, са подчинени на строг естетически критерий и са на високо художествено равнище.

Не бих искала да отмина без внимание интереса към българската литература от страна на някои италиански периодични издания, на първо място излизащият от дълги години „Ил Джорнале деи Поети“, отпразнувал миналата година своята петнадесетгодишнина от основаването си, ръководен от познатата италианска писателка Едвидже Пеше Горини, подпомогната от редакционна колегия, начело с видния литературен критик и историк проф. Франческо Бьондолило. На страниците на „Ил Джорнале деи поети“ са публикувани досега стихотворения на редица наши поети — класически и съвременни, статии за българската поезия, хроники и бележки за отделни поети (Владимир Башев и други). В началото член на редакцията на вестника бе починалият през 1953 г. виден българовед проф. Енрико Дамиани, който пръв насочи „Ил Джорнале деи Поети“ към българската литература.

Внимание за българската литература отделя и превъзходното периодично списание, излизащо в Сиена, „Аузония“, чийто директор и основател е поетът Луиджи Фиорентино, професор по италианска литература в Сиенския „Маджистеро“ за чужденци. Фиорентино бе на два пъти гост на нашата страна за „Дните на поезията“, което му позволи да установи приятелски връзки с наши поети и да им окаже гостоприемство на страниците на „Аузония“. Така в книга трета за 1967 г. на списанието той представи следните съвременни български поети: Павел Матев (с четири стихотворения: „И миналото ни вълнува“, „В тишината на едно отсъствие“, „Сигурно е свързана с годините“, „Любов-магическа реалност“), Георги Джагаров (с пет стихотворения: „Българя, „И вярвам“, „Раздяла“, „Нищо повече“, „Елегия“), Станка Пенчева („Най-простата служба“, „Всичко е хубаво“), Първан Стефанов („Рисунка“), Петър Караангов („Една фраза“), Слав Хр. Караславов („Разговор с моя син“), Любомир Левчев („Продължаваща поема“) и Никола Инджов („Сонет“). Към всеки поет е дадена кратка био-библиографска бележка.

Други италиански периодични издания като „Уомини е Либри“ на Марио Мичинези (Милано), „Нуова презенца“ на Франко Флорензини (Милано), „Ад либитум“ на Гуалтиери Де Санти (Урбино) поместват материали за българската литература. „Уомини е Либри“ пуб-

ликува редовно информации върху текущия литературен живот у нас. Неотдавна на неговите страници излезе очерк за Е. Багряна.

През последните години чувствително се засили интересът към българската литература и в други западни страни, главно във Франция. Една от най-крупните прояви на този нараснал интерес бе пълният френски превод на Ботевите стихотворения, излязъл през 1952 г. при „Едитюр Франс Реюни“, дело на големия френски поет Пол Елюар. Последният е извършил адаптацията на Ботевите стихотворения по дословен превод от българския текст при надлежните полезни указания относно размер, стилно-езикови особености, интонация, исторически и други сведения. Задача, особено трудна за пресъздаване на друг език при силабична система и където оригиналът носи ярък архаичен лъх. Емоционалната и логическа адекватност в случая е рядко постижение в преводическата практика. Елюар е предал предметния образен, с вътрешна динамика и остри акценти стих на Ботев поразително точно. Поетът Жан Марсъонак в рецензията си за Елюаровия превод на Ботевите песни (вж. „Ле летр франсез“, от 18—25 септември 1952) пише: „народната песен, тъй ярка у поета, понякога дори тъй живописна, е включена в една широка и обхватна рамка с едро очертани линии. И аз мисля, че преди всичко наличието на тази рамка, на тези общи ръководни принципи на поезията, тъй чувствителна у Елюар, му е позволила да осъществи, въпреки разликата на езиците и незнанието на български, един превод на Ботев, който е удивителен успех.“ В своя предговор към това издание писателката Елза Триоле, като говори за живота, подвига и героичната смърт на българския поет, поставяйки Ботев във фалангата поети, осъдени на изгнание, затвор, насилствена смърт като Пушкин, Байрон, Юго и други, пише: „биографията на тези поети съдържа всички необходими черти, за да се превърне в легенда; човек може да разказва живота на такива хора като приказка вечер край огнището. . .“

Една година след Ботев на френски, в поредицата „Около света“ (издание на парижкия издател Пиер Сегерс), в превод на самия Пиер Сегерс, известен и като поет, излезе сборка „Избрани стихотворения“ от Никола Вапцаров, с предговор от френския критик и есеист Жан Канпà. Сегерс е „адаптирал“ текста по дословен превод от оригинала. Сам поет на Съпротивата, Пиер Сегерс е почувствувал революционния патос на Вапцаровата лирика, с вътрешната сила и убедителност на нейния творец, с вярата на младия поет в едно светло бъдеще за отрудения човек, когато животът за него, както говори той, ще бъде песен. Все при същия издател през 1956 г. излезе сборник с очерци и разкази под наслов „Български страници“ (200 стр.), в който са представени следните писатели: Ботев, Вазов, Елин Пелин, Й. Йовков, Хр. Смирненски, Люд. Стоянов, Павел Вежинов, Камен Калчев, Орлин Василев, Светослав Минков, Емилiaan Станев. Предговор към сборника е написал известният френски писател Пиер Гамарà. Към сборника са прибавени и био-библиографски бележки за всеки един от представените автори. Друг френски издател Фернан Натан (Париж) публикува през 1955 г. сборник с „Български приказки и легенди“ (256 стр.), подбрани от А. Баждаев (по А. Каралийчев) и представени на френски от Робер Филипон.

В „Енциклопедия на Плеядата“ (издание Галимар) под редакцията на известния поет, романист и критик Ремон Кено е отредено място и за българската литература с исторически бележки за Кирил и Методий, създатели на славянската азбука, с оценки за народното творчество и за писателите ни от епохата на Възраждането до наши дни.

В индивидуалните оценки Вазов е изтъкнат като класик и творец на българската литература. В поредицата представители на литературата ни са посочени имената на Л. Каравелов, Ботев, Алеко Константинов, П. П. Славейков, Яворов, П. Ю. Тодоров, Т. Траянов, Н. Лилиев, Людмил Стоянов, Д. Дебелянов. Изтъкнати са като крупни прозаисти А. Страшимиров, Елин Пелин, Й. Йовков, Г. П. Стаматов.

Д. Благоев и Т. Павлов са представени като теоретици на марксистката критика. Дадена е оценка на творчеството на Смирненски, Гео Милев, Никола Вапцаров и Христо Ясенев.

В 1957 г. Пиер Сегерс издаде в поменатата вече поредица „Около света“, в която представя поети от всички страни, сборка „Избрани стихотворения“ от Елисавета Багряна, превод и предговор от пишещия тези редове. Антологията съдържа тридесет и осем стихотворения, взети от сборките: „Вечната и святата“, „Звезда на моряка“, „Сърце човешко“ и „Пет звезди“. В същата

поревица през 1967 г. излезе сборка „Избрани стихотворения“, на брой петдесет и шест, от Атанас Далчев, превод на Виолета Йонова, с предговор от Николай Дончев. И двете сборки бяха посрещнати от френската критика с благоприятни оценки.

В края на 1968 г. същият издател публикува в поредицата „Мелиор“, в която досега са излезли крупни антологии на руската поезия, на английската, италианската, канадската, китайската, една голяма антология на българската поезия от създаването ѝ до днес. Антологията се предшества от обширен увод от литературния критик Ефрем Каранфилов. Подборът е дело на поетесата Невена Стефанова, която е написала и бележките за представените в книгата автори. За пръв път на френски език нашата поезия е представена в такъв широк обем, илюстрирана от творчеството на поети, принадлежащи на различни поколения.

Антологията получи няколко оценки във френския литературен печат: в големия седмичник „Ле летр франсез“ (от 15 януари 1969) за нея писа критикът Рьоне Лакот. Симпатичен отзив ѝ посвети на страниците на списание „Ла Нувел Критик“ (№ 23 за м. апри 1969) Люсиен Кюрзи, от редакционната колегия на в. „Юманите“, дългогодишен дописник на последния в България. „Представени от Невена Стефанова — пише френският автор — петдесет поети от Константин Преславски, чиято „Азбучна молитва“ датира от XIX век, до следвоенното поколение, представено от плеяда такива оригинални индивидуалности като Първан Стефанов, Петър Караангов и Слав Хр. Караславов. . .“ В ред на други мисли върху антологията Л. Кюрзи подчертава качествената стойност на Далчевата поезия. Авторът прави и някои критически бележки около превода.

В два разкошно издани тома през 1957 г. излезе в „Клуб на френските библиофили“, Париж, пълен превод на „Под игото“ от Иван Вазов, дело на Стоян Цонев, Соня Пенчева и Виолета Йонова, под литературната редакция на Пиер д'Еспезел. Изданието е снабдено с предговор от видния френски учен-славист проф. Андре Мазон. В своята критическа оценка на Вазовия роман проф. Мазон казва, че откровеността на поетовото виждане „ни напомня неведнъж „Ватерлоо“ на Стендал, „Севастопол“ на Толстой, спомените от войната на Гаршин. . .“ По-нататък в своя предговор френският учен-славист пише: „големият английски критик Едмънд Гос е който в 1894 г. откри „Под игото“ за западните читатели: „първото гениално произведение, написано на един език, който съхранява още всичката своя сочност. . .“, безспорно български шедьовър, един от най-добрите романи, който Източна Европа е изпратила на Запад“, пишеше Едмънд Гос в предговора си към английското издание. А Луи Леже, без никакво колебание, му определяше „в литературата на балканските славяни също такова славно място, каквото „Война и мир“ заема в руската литература“.

В превод на проф. Роже Бернар, завеждащ катедрата по български език и литература при Висшето национално училище за живи източни езици в Париж, бяха издани на френски у нас избрани страници от Йовковите „Старопланински легенди“, повестта „Немили недраги“ от Ив. Вазов и подборка разкази от Елин Пелин с наслов „Под манастирската лоза“. Преводът и на трите книги е извършен с присъщата на проф. Бернар грижа за граматически точна и адекватна фраза, отразяваща всички отсенки на оригинала. Проф. Бернар, в сътрудничество с Елизабет Грегуар, е автор и на превода на двете повести „Крадецът на паскови“ и „В тиха вечер“, публикувани в поредицата „Алисон“ от изданията на ЮНЕСКО. Двете повести се предшестваха с критически очерци за изтъкнатия наш белетрист, написан от проф. Роже Бернар.¹

Съвременният български роман е представен на френски с излезлия още през 1958 г. роман на Георги Караславов, издание на „Клуб на приятелите на прогресивната книга“ (Париж). Френският превод, без означение на името на преводача, е озаглавен „Севда“ (по името на героинята в романа). Френският писател Пиер Гамаръ, който представя това крупно произведение на българската художествена проза на френския читател, пише: „Караславов не претендира да ни е дал тук една обща картина на положението на българските селяни от времето, в което се развива действието. Той е разказал една история и ни кани преди всичко да изпитаме наслада от неговия разказ. Историческите или социалните намеци тук са само загатнати. Но затова пък

¹ Проф. Р. Бернар, в сътрудничество с Н. Христофорова, е автор на очерците за българските писатели — класици и съвременни — в излизия през 1968 г. тритомен „Речник на литературите“, под общата редакция на проф. Филип Ван Тигем (издание на Прес юниверситер).

те са не по-малко разкриващи. Така, трагичното произшествие с Юрталана и неговите близки се извършва в обстановка на всекидневната реалност, която Караславов познава много добре и наблюдава в подробности, и която в същото време синовно обича. . .“

Вторият съвременен български роман, излязъл през 1962 г. в превод на френски език, е първата книга от големия криминално-приключенски роман на Андрей Гуляшки „Приключенията на Авакум Захов“, озаглавена „Случаят в Момчилово“. Изданието е първи номер от новата поредица „Загадка около света“ на издателството „Едитйор Франсе Реюни“. Френският превод е извършен от Георги-Асен Дзивгов под редакцията на Силвиан Пенсо. Втората книга от същия циклов роман „Спящата красавица“ бе публикуван в поменатата поредица на същото издателство през 1964 г. в превод на Николай Дончев и Силвиан Пенсо. Интересно е да се отбележи, че „Случаят в Момчилово“ излезе и в подлистник на органа на Френската комунистическа партия „Юманите“.

След като публикува няколко романи, илюстриращи промените — социални и битови — настъпили в живота на българския селянин и среден гражданин в резултат на социалистическото преустройство на страната на основата на новите производствени и обществени отношения, в които разработи интересни проблеми около бита и щастието на преустройващия се селянин и среден гражданин (в „Златното руно“ и други творби), Андрей Гуляшки дебютира в областта на криминалния роман, но не в неговата традиционна форма и съдържание ала Сименон или Конан Дойл с техните универсално познати герои Мегре и Шерлок Холмс, още по-малко в атмосферата на прословутия Флемингов Джеймс Бонд, но в духа на един социалистически хуманизъм, както това бе така ярко изтъкнато в една рецензия на френския писател Жан Марсьонак, публикувана на страниците на в. „Юманите“.

В 1959 г. един искрен почитател на поета Никола Вас. Раkitин, Андре Монтинь, публикува в собствен френски превод, извършен пряко от оригинала, с импонираща сръчност във версификационната техника, една твърде внушителна по обем антология на избрани стихотворения на поменатия наш поет, озаглавена „Песни за Балкана и Дунав“. Преводачът е извършил широк избор в твърде обилното поетическо творчество на Раkitин — от първата му сбирка „Под цъфналите вишни“ до последната „Черни мъниста“. Андре Монтинь е написал обширен очерк за поета, документирая с подробни сведения не само за творческия път на Раkitин, но и за неговата жизнена драма, както и за трагичната му кончина.

Известното Нюшателско издателство Ла Бакониер (Швейцария) издаде през 1957 г. на френски в превод на покойния Георги Дорчев повестта „Холера“ на Людмил Стоянов. Преводът е плавен и точен. В бележката за „Холера“ се казва: „човек се задъхва силно когато чете този много хубав роман; дори един холеричен не е отблъскващ, когато Людмил Стоянов го гледа.“

Между по-късните френски преводи на наши художествени творби трябва да отбележим на първо място антологията „Разкази в таралежова кожа“ от Светослав Минков (издание на „Едитйор Франсе Реюни“, Париж, 1966), превод на Асен Дзивгов, Пиер Кемениор и Едуар Бюоглен. Сборникът съдържа деветнадесет разкази, взети от различни книги на писателя, публикувани през последните три десетилетия и създали на своя автор име на един от най-арките представители на съвременната българска проза. В бележката, която съпровожда изданието, се казва: „тези деветнадесет новели, взети от „Избраните съчинения“ на писателя и писани между 1930 и 1965 преминават от реалното към фантастичното, от фантастичното към реалното, от гротескното към преувеличеното. Минков бие по блудкавостта, по стандартизацията на човека, по автоматизацията на неговите действия. Критика остра, оригинална и безмилостна сатира на нравите на съвременниците му, прехвърляща широко впрочем границите на неговата страна, понеже авторът критикува също с един лапидарен и ярък стил американския начин на живот.“

„Разкази в таралежова кожа“ намериха висока оценка и на страниците на седмичника „Ле лэтр франсез“ (брой 1149), където критикът Юбер Жюен им посвети голяма статия под наслов „Един случай“. „За Светослав Минков — пише френският автор — има зад всеки живот един скрит живот. Зад всяка сянка — друга сянка. Авторът обаче не е никакъв сомнамбул. „Разкази в таралежова кожа“ е книга, която се чете и ни кара да очакваме други книги от същия автор. . .“

Понеже говорим за Светослав Минков, нека отбележим веднага и друг негов сборник с разкази на френски, озаглавен „Асфалт“ и публикуван през 1968 г. в поредицата „Марабу

Жан“ на брюкселското издателство Жерар. В него са поместени осемнадесет разкази, половината от които се съдържат в предшествувания сборник. Преводът е на А. Дзивгов.

Интересът към българската литература в Белгия намери израз най-напред в една малка антология, озаглавена „Букет от рози“ и съставена от поета Шарл Моас, публикувана с подкрепата на „Дружеството за българо-белгийско приятелство“ в Брюксел. Антологията съдържа стихотворения от 34 поети, класици и съвременни: от Ботев и Вазов до Павел Матев и Иван Давидков. Всеки един от тези поети е представен с по едно, две или три стихотворения. Единствен Христо Радевски е застъпен с четири стихотворения. Кратък предговор към изданието е написал поетът Александър Муратов. Малка сбирка с 15 стихотворения от Блага Димитрова, преведени на френски от поменатия Шарл Моас, излезе в урежданата от поета академик Жео Либрешт поредица, назована „Одиотека“. В края на сбирката е поместена кратка биография на поетесата с малък отзив за творчеството ѝ от литературния критик Емил Петров, заедно с една библиография на нейните оригинални произведения и на преводите ѝ. Твърде жив интерес към нашата литература проявява белгийският славист професор Шарл Йяр, от Лиежкия университет, който води рубриката за славянски литератури в голямото брюкселско интернационално списание „Синтези“, на чиито страници проф. Йяр отбелязва имена и произведения на наши писатели, а понякога публикува и преводи. Един цикъл стихове от Е. Багряна в негов превод излезе преди известно време в „Льо Журнал де Поет“, орган на международното сдружение за поезия, което урежда от години насам така наречения „Биенал“, двугодишни срещи на поети от всички страни в белгийското курортно градче Кнок-Льо-Зут на брега на Северно море, в които са участвували неведнъж и наши поети (Багряна, В. Ханчев, А. Муратов, Блага Димитрова, Ан. Стоянов).

В друго голямо белгийско списание „Ревю Женерал Белж“ проф. Шарл Йяр публикува преди няколко години обширен очерк за българската литература с оглед на нейното историческо развитие от създаването ѝ до наши дни.

През 1955 г. един млад поет в Женева Жак Юрбен публикува (издание „Нувел литератур“) малка „Антология на младата българска поезия“ (62 страници), в която представи с по едно, две до три стихотворения следните поети: Валери Петров, Божидар Божилов, Невена Стефанова, Радой Ралин, Цветан Ангелов, Николай Зидаров, Павел Матев, Давид Овадия, Климент Цачев, Георги Джагаров, Иван Радоев, Блага Димитрова, Станка Пенчева. В кратък увод авторът се бе опитал да очертае насоките и духа на най-новата българска поезия с подчертано чувство на симпатия към нейните тенденции и завоевания.

Напоследък в Женева група швейцарски поети начело с Пиер Марй основаха едно международно сдружение на поетите, което почна свое периодическо издание „Поези вивант“ на страниците на което бяха представени и български поети. „Поези вивант“ посвети преди три или четири години отделен брой (№ 13) на българската поезия, значителен дял в осъществяването на което има Теодор Димитров, автор на две или три стихотворни сбирки на френски език.

Все още слабо е проникването на българската литература в Англия, макар да се забелязва напоследък постепенно засилващ се интерес към творчеството на нашите писатели. Трябва да отбележим българоведческата дейност на проф. Вивиан Пинто, преподавател в „Училището за славянски и близкостоични изучавания“ при Лондонския университет, в чиито издания той е публикувал студии и преводи: разказът „Ветрената мелница“ от Елин Пелин, литературен очерк за Т. Г. Влайков, антологията „Българска проза и поезия“ с обширна студия върху духа и тенденции на българската литература, написана на английски език, докато текстовете към нея са избрани стихове и проза из творчеството на българските писатели, дадени в оригинал. Изданието е от 1957 г.

Проф. Пинто е включил в антологията си откъси в проза и стихове от следните автори: Ботев, Вазов, Михайловски, К. Величков, Ал. Константинов, А. Страшимиров, П. Ю. Тодоров, Т. Г. Влайков, Л. Каравелов, Михалаки Георгиев, Никифор п. Филипов, Елин Пелин, Й. Йовков, П. Р. Славейков, П. П. Славейков, Кир. Христов, Яворов, Д. Дебелянов, Т. Траянов, Н. Лилиев, Хр. Смирненски, Е. Багряна, Н. Вапцаров, Ракитин, Мл. Исаев. Очевидно антологията има педагогически характер, нагодена е за студентите, изучаващи български език.

Радостен факт, защото е насърчаващ за по-нататъшното проникване на българската литература в обширната територия на английския език, е появата на историческия роман „Време разделно“ от Антон Дончев, издаден от лондонския издател Питър Оуен. Същият роман излезе и в САЩ. В английския превод излязоха миналата година криминалният роман „Приключенията на Авакум Захов“ от А. Гуляшки и романът „Пътуване към себе си“ от Блага Димитрова. Друг интересен факт е представената на сцената на един лондонски театър пиеса на Г. Джагаров „Прокурорът“, играна по текст, адаптиран на английски от видния писател лорд Сноу. Тези първи прониквания на съвременната българска литература в Англия не останаха без отзив в английския печат. Литературното приложение на „Таймс“ отбеляза в отделна хроника „Време разделно“ на Ант. Дончев. В САЩ е издаден юношеският роман „Рали“ на Стефан Дичев. В 1954 г. излезе в Лондон (издание Лоуренс и Уишарт) сборник с избрани стихотворения от Никола Вапцаров, в превод на Питър Темпест, заедно със спомена за поета от негови близки и приятели.

Трябва да прибавим, че в този преглед на българската литература в чужбина не отбелязваме произведения на наши писатели, преведени на английски, както и на други езици, издадени у нас.

Значителен е интересът към нашата литература в латино-американските страни, а също и в Испания. Симпатично е например усилието на младия испански литератор и преводач от български Хуан Едоардо Цуньига да запознае сънародниците си с творчеството на българските писатели. В 1944 г., подпомогнат от Т. Нейков, той превежда Йовковата повест „Жетварят“. В 1949 г. в сътрудничество със същия, Цуньига превежда Вазовия роман „Под игото“. В едно писмо от 26 юни същата година до автора на тези редове Хуан Едоардо Цуньига съобщава, че е приготовил за печат, въпреки трудностите, които среща, бидейки прогресивен писател, нов труд върху българската литература. Нямам обаче досега сведения дали този труд е излязъл. От доста дълго време този испански приятел на българската литература мълчи.

В 1954 г. в Буенос Айрес, Аржентина, е публикуван сборник с „Избрани стихотворения“ от Никола Вапцаров, двадесет на брой, преведени на испански от Хулио Галер, който представя сборката с кратък предговор и с едно стихотворение, посветено на нашия поет комунист, от Раул Гонзалес Туньон.

Известен интерес към българската поезия проявява аржентинското списание „Корморан и делфин“, излизащо в Буенос Айрес, под редакцията на поета Ариел Кансани Д. В брой 15 за 1968 г. списанието публикува цикъл стихотворения от десет съвременни наши поети: от Радевски и Фунаджиев до Надя Кехлибарева и Димитър Стефанов. Малката антология се предшества от кратък увод, който осведомява аржентинските читатели за съвременния етап на българската поезия.

През последните няколко години, и особено след 1964 г., когато по почин на Съюза на българските писатели се организираха редица срещи на писателите от балканските страни и се положи началото на една „балканска библиотека“, в която излязоха произведения на писатели от балканските страни, се засили интересът към българската литература и в съседните нам южни съседи Гърция и Турция. В печата на тези страни излязоха в превод на съответните езици стихотворения и разкази на наши автори. Турският публицист и преводач Бурхан Арпад преведе и публикува в Истанбул романа „Тютюн“ на Димитър Димов.¹ В Гърция поетът Арис Диктеос подготви антология на съвременната българска поезия. Тези факти раздвигиха литературните връзки между писателите на надлежните страни, които се изразиха във взаимни посещения и лични контакти и намериха симпатичен отзвук в печата.

В заключение ще си позволим да кажем, че няма по-здрав и ефикасен мост на сближение между народите от литературата, от творчеството на писателите, където са отразени бит и нрави, традиции и мечти, духовни набежи и стремежи и е разкрита душата на народа в неговата най-съкровена същност. Когато през 1912 г. големият наш поет Пенчо Славейков скляпа завинали очи на брега на живописното алпийско езеро Комо в Северна Италия, неговият събрат и приятел, именитият сръбски поет Йован Дучич писа: „Славейков е истински мост между българската литература и другите национални литератури“. По такъв мост се развива и укрепва дружбата, трайното и плодотворно сътрудничество между народите в света!

¹ Неотдавна нашият печат съобщи за излязла в Истанбул антология на българската поезия под наслов „Джем“.